

RAD I ULOGA MEDRESA DANAS

Vahid FAZLOVIĆ

U Islamskoj zajednici u BiH je od 1990. do 1995. god., pored Gazi Husrevbegove medrese u Sarajevu, koja je u kontinuitetu djelovala, počelo sa radom još sedam medresa: Gazi Isa-beg medresa u Novom Pazaru (1990.), Medresa Osman-ef. Redžović u Velikom Čajnu (1992.), Medresa Ahmed Smajlović u Zagrebu (1992.), Behram-begova medresa u Tuzli (1993.), Medresa Džemaludin Čaušević u Cazinu (1993.), Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku (1994.) i Karadžoz-begova medresa u Mostaru (1995.). Veći broj novoformiranih medresa su zapravo obnovile svoj rad koji ima višestoljetnu tradiciju.

Nastajanje novih medresa se odvijalo u teškom vremenu Agresije na Bosnu i Bošnjake i rezultat je regionalnih inicijativa. Njihov rad je, potom, verificiran od strane nadležnih tijela u Islamskoj zajednici u BiH.

Razumljivo je da se u tako složenim okolnostima nisu temeljito analizirale potrebe Islamske zajednice u BiH u pogledu nastajanja ovolikog broja medresa. Sa ove vremenske distance, nakon što su sve obnovljene i novoformirane medrese prešle određeni put, u trajanju od 6 do 10 godina, moguće je i neophodno svestrano sagledati potrebe Islamske zajednice za njihovim postojanjem te rasvijetliti ulogu medresa u ovom vremenu.

Budući da se veoma često u razgovorima o islamskom obrazovanju na nivou medresa mogu čuti vrlo oprečne ocjene i kvalifikacije, koje su, najčešće, rezultat nepotpunog sagledavanja ovog pitanja, smatramo da je od velike važnosti prezentirati određene sumarne pokazatelje o sistemu srednjoškolskog islamskog obrazovanja u najnovijem periodu nastajanja i rada medresa.

KOMPARATIVNA STATISTIKA KOJA SE ODNOSI NA ŠEST MEDRESA U BIH ZA ŠKOLSKU 2000/01. GODINU

Br. srednjih škola	Br. medresa u BiH	Br. učenika bošnjačke nacionalnosti u srednjim školama	Br. učenika u medresama	Medrese u odnosu na br. ostalih škola	Učenici medresa
160	6	85.509	1.281	3,75%	1,5%

1. Na svaku od osam medresa u centrima u kojima one djeluju orijentirano je od 100.000 (Karadoz-begova medresa u Mostaru) do 600.000 Bošnjaka (Behram-begova medresa u Tuzli), a podrazumijevamo da se u Gazi Husrev-begovoj

medresi u Sarajevu školuju učenici sa cijelog prostora na kojem žive Bošnjaci.

2. Od ukupnog broja srednjih škola (160) na prostoru BiH na kojem danas žive Bošnjaci, šest medresa u BiH čini 3,75 %, a od ukupnog broja

PREGLED OSNOVNIH STATISTIČKIH POKAZATELJA RADA OSAM MEDRESA

OSNOVNI PODACI		ZBIRNO	%
Početak obnovljenog rada		1990-1995.	
Kadrovska struktura Nastavnici i odgajatelji		200	
Broj Bošnjaka na području Medrese		100.000-600.000	
Učenici (posljednjih 8 god.)	konkuriralo	6462	
	primljeno	3552	55,00%
	pohađa	1521	
	završilo	2262	
Svršenici	studira		71,43%
	radi		28,57%
Finansiranje (DM)	investirano	17,8 mil.	
	godišnji troškovi	4.748.000	
	mjesečni troškovi	395.600	
	mjesečni troškovi po učeniku	200-280	
Izvori finansiranja redovnih godišnjih troškova	Rijaset / Mešihat	1.336.000	28,14%
	Ministarstvo obrazovanja	1.581.500	33,31%
	Participacija učenika i ostalo	1.830.500	38,55%
Prostorni uvjeti	površina (m ²)	22.000	
	plan za ostvarenje optimalnih uvjeta	1-4 godine	

srednjoškolaca bošnjačke nacionalnosti (85.509) 1281 učenik u šest bosanskih medresa čini manje od 1,50 %.

3. U posljednjih osam godina je za upis u sve medrese konkuriralo oko 6.500 kandidata. Priljubeno je preko 3.550 učenika, što je oko 55 % od ukupnog broja zainteresiranih za upis.

4. Školovanje u svim medresama je za proteklih 8 godina završilo 2.260 učenika. Od ukupnog broja svršenika njih 72 % studira, a oko 28 % radi, uglavnom u imamskoj i vjeroučiteljskoj službi. (Među uposlenima ima određeni broj onih koji su u fokusiranom periodu završili višu školu ili fakultet).

5. Sve medrese danas raspolažu vlastitim objektima, sa preko 22.000 m² korisne površine. U četiri medrese su ostvareni optimalni prostorni uvjeti za kvalitetno funkcioniranje. U dvije medrese ovo pitanje će se riješiti za 1 godinu, a u ostale dvije za 3-4 godine.

6. U zemljište i objekte kojima raspolažu medrese u proteklom periodu investirano je oko 18 miliona DM.

7. Redovni godišnji troškovi u radu svih medresa iznose blizu 5.000.000 DM. Mjesečni troškovi su oko 400.000 DM, dok su troškovi po jednom učeniku od 200 do 280 DM. U ukupnim sredstvima za finansiranje rada medresa Islamska zajednica (Rijaset i mešihati) u prosjeku sudjeluje sa oko 28%, kantonalna ministarstva obrazovanja sa oko 33%, participacije učenika oko 24% i ostalo 15%.

8. S učenicima u nastavi i odgoju u medresama radi oko 200 nastavnika i odgajatelja. Oko 120 njih ima islamsko srednje ili visoko obrazovanje.

Ovih nekoliko zbirnih informacija o radu medresa mogu poslužiti za ozbiljniju valorizaciju razvoja srednjeg islamskog obrazovanja od 1990. godine do danas, kao i za temeljitije sagledavanje sadašnjeg stanja i razvojnih perspektiva u ovom značajnom području rada Islamske zajednice u BiH.

Kratak pregled već dovoljno govori da je Islamska zajednica u BiH sa nastankom i radom medresa u proteklom periodu ostvarila edukativni, kadrovski i materijalni progres.

U nastavku ćemo u najsažetijem obliku proanalizirati najznačajnije aspekte funkcioniranja i rada ovih vjerskih obrazovnih ustanova.

U šest bosanskohercegovačkih medresa u ovom trenutku školuje se 1,5 % od ukupnog broja

učenika srednjih škola iz muslimanskog korpusa (ovdje nije uključena bošnjačka dijaspora). Ovaj pokazatelj postavlja pred nas pitanje da li je potrebno da u ovom našem vremenu islamski odgoj i obrazovanje u medresama stječe bar 1,5 % učenika. S obzirom na to da naša porodica danas nije odgojni faktor kakav je bila ranije; odgoj i moral u društvu su u velikoj krizi, a posebno kod mladih ljudi. Stoga je itekako važno pravilno ocijeniti potrebu da se u medresama odgaja i obrazuje što veći broj naše djece.

Interesovanje za upis u medresu je svake godine u porastu, uključujući i one koji su tokom osmogodišnjeg školovanja stekli diplome kao posebno nadareni ili kao učenici generacije, što je posebno značajno.

Za upis u 2001/02. školsku godinu u medrese se prijavilo 800 kandidata, a priljubeno je oko 450. Medrese su u prosjeku do sada primale od 55 do 60 % od ukupnog broja prijavljenih na konkurs. Ova proporcija je općenito vrlo povoljna, s obzirom na to da se na konkurs mogu javiti samo odlični i vrlo dobri učenici. Dakle, medresa je danas postigla status prestižne srednje škole, jer ima kvantitativno i kvalitativno povoljnu strukturu kandidata koji žele da je pohađaju. Ovu činjenicu treba posebno imati u vidu kada se razmatra uloga medresa u ovom i budućem vremenu. Navedena konstatacija, svakako, ne negira potrebu za permanentnim unapređivanjem svih aspekata funkcioniranja medrese, a posebno u području odgojno-nastavnog plana i programa i organizacije života i rada učenika, što je do sada bilo od presudne važnosti kod opredjeljivanja za upis u medresu.

U proteklih osam godina medrese je završilo i u njima se još uvijek školuje više od 3.780 učenika. Ovo je indikativan rezultat u ukupnom radu Islamske zajednice u vremenu velikih izazova koji su stajali pred njom. A ako znamo da najmanje 70% svršenika medresa studira, i to veoma širok spektar vjerskih i svjetovnih nauka, te da je oko 500 njih već angažirano, uglavnom na vjeroučiteljske i imamske poslove, u BiH, Sandžaku, Hrvatskoj i u bošnjačkoj dijaspori, sagledavanje uloge medresa u ovom vremenu bit će potpunije.

Danas je u medresama koncentrirano oko dvije stotine profesora, među kojima je zanemariv broj nekvalificiranih za odgojno-nastavni rad.

Mnoge naše sredine su sa medresama dobile značajan broj alima, koji su ispunili raniju, vrlo izraženu, potrebu za prisustvom i djelovanjem visokoobrazovanog islamskog kadra. Nesumnjivo je važna činjenica da su medrese doprinijele racionalnijem rasporedu uleme na ukupnom prostoru Islamske zajednice, što je bolja pretpostavka za cjelovitu islamsku misiju.

Zatim, veoma je produktivan zajednički rad predavača vjerskih i svjetovnih predmeta u medresi, što ima pozitivan utjecaj na razumijevanje i saradnju unutar bošnjačke inteligencije. Poznato je da su medrese privukle najkvalitetnije profesore u svojim mjestima, koji su svojim iskustvima mnogo doprinijeli da se rad medresa u nekim bitnim pravcima pravilno odvija i koji su svojim ljudskim i stručnim dignitetom potpomogli afirmaciju medrese kao odgojno-obrazovnog centra.

U periodu od deset godina, u kojem su nastajale i radile medrese, Islamska zajednica u BiH je stekla imovinu (lokacije, objekti i oprema) u koju je investirano oko 18 miliona DM. Objekti u kojima se odvija rad medresa sadrže više od 22.000 m². Ova značajna materijalna osnova za rad medresa rezultat je ulaganja Islamske zajednice, Bošnjaka i bošnjačkih institucija te donatora iz islamskog svijeta.

Sve navedene činjenice mogu biti značajno polazište za temeljitije sagledavanje stanja u obrazovanju na nivou osam medresa u proteklom periodu njihovog djelovanja. Analiza tih pokazatelja zahtijeva punu pažnju i kod svestranog razmatranja ovovremene i buduće uloge medresa.

Uzimajući sve navedeno u obzir, smatramo da ulogu medrese u ovom vremenu ne treba svoditi samo na značaj obrazovanja kadra za potrebe Islamske zajednice. Ovu redukciju smo imali u skoro cijeloj drugoj polovini dvadesetog stoljeća, kao posljedicu ideološkog plana u socijalističkom sistemu. Otuda je i nasilno dokinut rad svih medresa u Bosni i Hercegovini poslije Drugog svjetskog rata, izuzev Gazi Husrev-begove, koja je, kao naša najpoznatija medresa, ostala, da bi se u njoj školovao kadar isključivo za potrebe Islamske zajednice. Naravno, nekoliko desetina diplomaca jedine medrese u Sarajevu imalo je, tada, radna mjesta u Islamskoj zajednici, jer je postojala permanentna potreba unapređenja kvalifikacione

strukture u džematima i vjerskim ustanovama, nastala kao posljedica ratnih zbivanja i poratnog sistematskog političkog i ideološkog pritiska na institucije i kadar Islamske zajednice. Ove okolnosti svakako su nam dobro poznate, međutim, nije nevažno u razgovoru o ulozi medrese danas podsjetiti na gorko iskustvo svršenika Gazi Husrev-begove medrese, kada njihova diploma nije bila priznata i kada nisu mogli kao svi ostali njihovi sugrađani stjecati visoko obrazovanje. Nije teško suditi kakve i kolike je posljedice takav njihov inferioran status proizveo. Nažalost, do današnjeg dana nije svestrano analiziran i rasvijetljen intenzitet slabljenja duhovnog i moralnog imuniteta našeg naroda, posebno inteligencije, koji je, nesumnjivo, proizašao i iz diskriminacije prema medresi i njezinoj ulozi. Ako ovu činjenicu imamo na umu, krajnje ozbiljno i odgovorno ćemo pristupiti sagledavanju uloge medresa u ovom vremenu.

Neupitno je da su medrese ostale obrazovne ustanove u kojima budući kadar Islamske zajednice stječe temeljno vjersko obrazovanje, bez kojeg je nezamisliva imamska, mualimska ili hatibska misija, što čini jezgru ukupnog našeg islamskog djelovanja. Međutim smatramo da je sasvim opravdano postaviti pitanje da li je medresansko srednjoškolsko obrazovanje adekvatna obrazovna cjelina iz koje će imam u svom radu crpiti znanja i sposobnosti potrebne za vođenje džemata u ovom vremenu potiskivanja i uzmaca vjerske tradicije, ekspanzije moralnih izazova te novih naučnih i tehničkih pretpostavki, što svakako utječe na novi profil džematlije. S tim u vezi, treba napomenuti da za ovakvu problematizaciju nije od bitnijeg značaja to da li je obrazovanje u medresi zasnovano na općoj ili usmjerenoj plansko-programskoj koncepciji, odnosno da li to obrazovanje sadrži širi ili užu dijapazon islamskih nauka. Također je razložno razmisliti o tome da li stupanj zrelosti jednog srednjoškolca odgovara zvanju imama, mualima i hatiba, pri tome znajući o kakvom je povjerenju i odgovornosti riječ. Postavljena pitanja su opravdanija i razložnija ako je očigledno da Islamska zajednica u ovom vremenu nema takvih potreba koje zahtijevaju uključivanje u rad kadra koji ima samo medresansko obrazovanje. Ovakva generalna orijentacija ne mora potpuno isključiti

određene potrebe Islamske zajednice za angažiranjem svršenika medrese u imamski ili drugi posao, za što bi se predvidjeli striktni kriteriji.

Dakle, posve je jasno da se bez medrese kao fundamenta ne može steći imamski poziv, ali je očigledno i to da je nužno sagledati i definirati rješenje kojim će se nadograditi ta osnova i postići odgovarajuća kvalifikacija za ovaj poziv, primjerena zahtjevima vremena u kojem živimo. S obzirom na to da u našem obrazovanju danas postoje Fakultet islamskih nauka i islamske pedagoške akademije, put do naznačenog rješenja je moguće ustanoviti, odnosno njime ćemo neminovno doći do visoke i više islamske obrazovne ustanove. Naravno, odgoj i obrazovanje u medresi ima bazičan značaj i kada je riječ o svim drugim kadrovskim potrebama u Islamskoj zajednici, od pravne, ekonomske, administrativno-organizacijske sfere, pa do kadrova u obrazovanju, vojsci i dijaspori. Međutim, odgovor na kadrovska pitanja u Islamskoj zajednici danas nije uputno tražiti na nivou srednjeg obrazovanja, već optimalna kadrovska rješenja valja situirati u kontekst ukupne obrazovne vertikale, od medrese do fakulteta.

Ako prihvatimo izloženu analizu uloge medrese u ovom vremenu, onda nam se nameće zaključak da je obrazovanje u medresi nužno zasnovati na širokoj plansko-programskoj platformi.

Opći nastavni plan i program je ključna činjenica koja medresi omogućuje uključenje u opći sistem obrazovanja i od koje ovisi mogućnost nastavaka školovanja na različitim studijskim grupama što najveći broj učenika naših medresa već čini (preko 70 %).

U ovom kontekstu se mogu naći motivi većeg broja učenika da pohađaju medresu. Ankete koje su provedene među učenicima prvog razreda medrese otkrile su da je njihov upis u medresu bio motiviran željom da postanu dobri muslimani i da završe jednu od najboljih škola koja će im omogućiti uspješan nastavak školovanja.

Na ovom fonu treba sagledati i suštinu misije koju medrese imaju danas.

Dakle, primarna uloga medrese u ovom vremenu je da osigura kvalitetan odgoj i osnovno vjersko obrazovanje za kadar Islamske zajednice, kao i da općom obrazovnom osnovom omogući svojim svršenicima nastavak školovanja na svim visokoškolskim ustanovama.

Naše medrese, u kojima se danas školuje 1.500 učenika, a svake godine iz njih izađe oko 350 svršenika, mogu pronaći svoje pravo mjesto u društvu i perspektivu u budućnosti samo ako ostvare ulogu i misiju širokog značaja.

m